

HERMANDADES
EN
HET GEHEIM VAN DE PUNTMUTS

Hermandades en het geheim van de Puntmuts

Het klein 'Spaans festiviteitenwoordenboek voor beginners'¹
Opgedragen aan Maarten Siffels (1955-2010)

Inleiding

Spanje is om honderd en één redenen fascinerend. Over elk aspect van dit land zijn ontelbare boeken geschreven. Wat festiviteiten betreft zijn vooral Semana Santa (de heilige week van Palmzondag tot en met paaszondag) en de diverse Romería's (bedevaartstochten c.q. Mariavereringen), zeker zoals die in Andalusië plaatsvinden, uitgebreid gedocumenteerd.

Zelf uitermate geboeid door met name deze unieke gebeurtenissen, kon ik echter geen eenvoudig antwoord vinden/krijgen op een paar vragen die ik had:

- wie vormen de groepen (Hermandades) die zowel bij de Romeria's als bij Semana Santa zijn betrokken?;
- wat is toch de betekenis (van de diverse kleuren en vormen) van de Puntmutsen tijdens de Semana Santa?

De poging antwoorden te krijgen en vast te leggen op deze vragen is min of meer ontaard in een woordenlijstje voor de twee belangrijkste festiviteiten van Spanje.

---

¹ Belangrijkste bronnen: internet, *Spanje achter de schermen* (auteur: Steven Adolf) en gesprekken.

1. Hermandades

Letterlijk: 'broederschappen'.

Het niveau van de Hermandades kan nogal verschillen. Het kan een buurtvereniging zijn, een gilde (beroepsgroep), een werknemers- dan wel werkgeversvereniging, of een Cofradía. De laatste is een broederschap die zuiver tot doel heeft om de leer van de RK-kerk te bewaken en onder andere tot taak heeft de grote schrijnen of baren (Pasos en Imagens) die tijdens Semana Santa worden rondgedragen te onderhouden. Ik kom hier op terug.

Het religieus gehalte van een Hermandad kan heel beperkt zijn. Natuurlijk: "In Spanje is iedereen katholiek, ook een atheïst", zoals Steven Adolf zegt. Elke Hermandad (dus ook die buurtvereniging) zal gekoppeld zijn aan één van de parochies van het dorp of de stad (moet zelfs door de kerk c.q. het bisdom zijn goedgekeurd) en zal in naam een religieus doel nastreven, terwijl de (on)gepaste intentie is om op regelmatige tijden met elkaar te feesten.

Ook een Hermandad met deze (niet geëxpliceerde) doelstelling zal in haar logo of wapen (ook wel: 'Simpecado')

een heilige hebben. Het betreft vaak een lokale Mariaverschijning. Zeker in Andalusië is in vrijwel elke plaats wel ooit een Maria verschenen, aangespoeld, opgevist of in een holle boom gevonden.

Een grappige is bv. de in Lepe vereerde maagd Maria Bella. Haar beeld² is, volgens de legende ergens in de 15^e eeuw door vissers in de rivier de Piedras gevonden. De vissers deden haar in een krat en leverden haar af bij de Franciscaner monniken (zonder te vermelden wat er in de kist zat). Na enkele jaren openden de monniken, toch wel nieuwsgierig geworden, de kist. Maria richtte zich op, keek om zich heen en zei: "O, wat mooi" ("Oh, qué bella").

Van dit soort Hermandades kan iedereen, tegen een bescheiden jaarlijkse bijdrage, lid worden (mits men het feesten ernstig neemt). De (bedevaart)stok met het de afbeelding van de vereerde heilige, hoedenlint, of sjaaltje dienen apart te worden aangeschaft.

In het algemeen zijn de religieuze intenties van Hermandades iets serieuzer: meer 'echte' RK-broederschappen of -gilden. Voorwaarde voor toetreding is dan (ondermeer) het doopbewijs van de RK-kerk. Een Cofradía is een Hermandad die expliciet tot doel heeft de leer van de RK-kerk te bewaken.

De oudste Hermandades dateren uit de 14^e eeuw (ca 1350). Hermandades hebben overigens met politieke partijen en geloofsgemeenschappen gemeen dat ze voortdurend splitsen, fuseren, e.d., ook heden ten dagen.

---

² Het woord: 'Imagen' betekent zowel 'verschijning' als 'beeld'. Probleem bij alle legenden is dat de Mariaverschijning verplaatst moest worden. Het is dus handiger om er een tastbaar iets van te maken: een beeld dus.

Aangezien de meeste gemeenten meer Hermandades hebben, kennen ze ook vaak een overkoepelende organisatie (bv. een 'Agrupación de Cofradías y Hermandades') die de contacten onderhoudt met de hogere kerkelijke instanties (bisdom).

2. Het geheim van de puntmuts

De bovenstaande inleiding over de Hermandades achtte ik nodig in verband met de poging tot enige verheldering in de 'Puntmutszaak'. Oftewel: Wie zijn toch die geheimzinnige lieden die je tijdens Semana Santa ziet lopen in de processies?

Het eerste waardoor mensen worden getroffen tijdens een bezoek in Spanje, en zeker in Andalusië, tijdens de Semana Santa³ zijn de processies van gemaskerde figuren met puntmutsen. Voor niet-Spanjegangers: zie Asterix in Hispania.

Sommigen denken daarbij meteen aan de vrijwel algemeen verachte en inmiddels bijna verdwenen Kukluxklan. Dat is niet alleen jammer maar ook volstrekt onterecht. De Kukluxklan (in basis niet alleen antikleurlingen, anti-Joods, maar ook anti-RK!) heeft echter de dracht ontleend aan de eeuwenoude dracht van de 'Nazarenos' of 'Penitentes', letterlijk: 'de boetelingen'. De boetedoening betreft de 'Erfzonde'.

Enkele termen (de cursief geschreven woorden/namen verwijzen naar andere woorden in de lijst):

Banda de musica: harmonie/fanfare, bestaande uit trommelaars (geen ander slagwerk), hout- en koperblazers. Lopen voor of achter de diverse schrijnen (*Pasos of Imagenes*). Tijdens Semana Santa worden overwegend *paso dobles* gespeeld.

Banera (pendón/simpecado): vaandel/wapen van een Hermandad. Wordt uiteraard bij elke processie meegedragen of -gevoerd.

Capa: de cape die de *Nazarenos/penitentes* over hun *tunica* dragen. In veel gevallen staat het wapen van de *Hermandad* op de rug van de capa.

Capataz: de 'regisseur' van de *costaleros*, de (verborgen) dragers van de *Paso of Imagen*. Hij (zeker geen zij) geeft aan wanneer de schrijn wordt opgetild of neergezet (drie kloppen op de achterzijde van de schrijn) en stuurt met een aantal helpers (*contraguías*) de richting en de uit te voeren manoeuvres. Sport is om de enorme schrijnen door zo smal mogelijke straatjes te dragen.

Capirote: de puntmuts. Er is geen literatuur bekend die met een diepere c.q. andere betekenis komt dan dat deze conische hoed (ver)wijst naar 'het hogere'. Overigens ook tijdens Semana Santa kunnen *Nazarenos/penitentes* een capirote dragen zonder de *capuz*: de gelaatsbedekking.

---

³ Semana Santa: 'de heilige week'. Duurt van Palmzondag tot Paaszondag. Voor de aanduiding van de dagen van de week in deze periode gebruikt men ook het voorvoegsel 'Santa'. 'Santa Lunes', etc. Hier geen 'witte donderdag' of 'goede vrijdag'.

Capuz: de gelaatsbedekking. Mogelijk het meest indruk- (angst?)wekkend van de kleding van de *Nazarenos/penitentes*. De kap, inclusief (slappe) muts, die het gezicht en hals bedekt met slechts gaten voor de ogen. De capuz is bekend van de *flagelantes*, de zelfkastijders. In de huidige processies zullen er zeker leden van een *cofradía* meelopen (direct voor of achter een *Paso*) die een capuz dragen zonder *capirote*. Het zijn, populair gezegd: 'slappe puntmutsen'. In tegenstelling tot de andere *Nazarenos/penitentes*, lopen ze niet mee voor de algemene boetedoening (de erfzonde), maar ter persoonlijke boetedoening dan wel een wensje aan de Heer.

Cofradías: *Hermandades* op strikt RK-basis. Cofradías zijn verantwoordelijk voor (het onderhoud van) de *Pasos en Imagens*, een niet te onderschatten taak. Daarnaast zijn er Cofradías die zich bezig houden met liefdadigheidswerk.

Contraguías: de helpers (ogen) van de *capataz* bij het sturen van de *Paso/Imagen*.

Costaleros: leden van een *Cofradía* die tijdens *Semana Santa* de loodzware *Pasos* of *Imagens* dragen. Ze zijn onzichtbaar voor het publiek, behalve tijdens de kleine rustpauzes.

Faja: de gordel die sommige *costaleros* dragen. Vergelijk de riem die gewichtheffers dragen.

Flagellant: over flagellantisme (zelfkastijding ter boetedoening) is voldoende literatuur verschenen en ook op internet is veel informatie beschikbaar. Wordt hier slechts aangehaald omdat tijdens *Semana Santa* enkele deelnemers aan de processie alleen een *capuz* dragen (dus zonder *capirote*), net zoals de flagellanten, i.v.m. persoonlijke boetedoening.

Hermandades: broederschappen. Zie paragraaf 1.

Hermano Mayor: niet te verwarren met de voorzitter (presidente). De Hermano Mayor wordt jaarlijks door de leden van de *Hermandad* verkozen als "het boegbeeld". Zo leidt de Hermano Mayor onder meer de *Hermandad* tijdens een deelname aan een processie. Een Hermano Mayor moet in RK-opzicht van onbesproken gedrag zijn, ook bij *Hermandades* die niet streng religieus zijn georiënteerd. Sterker nog: benoeming van de Hermano Mayor behoeft (jaarlijks) de goedkeuring van het bisdom.

Imagen: letterlijk: verschijning of beeld. Term wordt in het algemeen gebruikt voor een heiligenbeeld. In de meeste gevallen zal het een Mariabeeld betreffen. Een *Imagen* kan variëren van redelijk klein tot meer dan levensgroot. Kan ook tijdens *Semana Santa* worden meedragen.

Mantilla: de kanten en gesteven zwarte hoofdbedekking die door de vrouwelijke leden van een *Cofradía* wordt gedragen tijdens de processie in combinatie met zwarte kleding en schoenen.

Nazarenos: de boetelingen (*penitentes*). De zo geheimzinnige ‘puntmutsen’. Zij doen, mede voor u, boete voor de erfzonde. Oorspronkelijk konden alleen mannelijke leden van een *Cofradía* als nazareno meedoen in een processie. Sommige *Cofradías* laten tegenwoordig ook vrouwen en kinderen toe als nazareno, hetgeen tot gevolg kan hebben dat de processie meer iets krijgt van een optocht dan een ernstig religieus gebeuren.

Pasos: de meer dan levensgrote beeldgroepen die tijdens Semana Santa worden megedragen door de *Cofradías*. Ze stellen één van de statieën voor uit de lijdensweg van Christus. Deze beelden, vaak eeuwenoud en gemaakt door beroemde Spaanse beeldhouwers, zijn loodzwaar. Een schrijn met een Paso kan 2000 tot 6000 kg wegen. Het aantal dragers (*costaleros*) is navenant (ca. één persoon per 100 kg).

Tijdens Semana Santa zullen per dag een aantal *Cofradías* hun Paso, startend vanuit hun kerk, rond-dragen. Een rondgang kan 24 uur duren (er wordt i.v.m. het gewicht vaak niet meer dan 50 meter aan één stuk afgelegd, waarna even moet worden gepauzeerd) en eindigt weer in de eigen kerk. Op Goede Vrijdag (*Madrugá*) maken meerdere *Cofradías* tegelijkertijd een rondgang.

De beeldgroepen zijn niet alleen levensgroot en loodzwaar, ze zijn ook uitermate kostbaar, o.a. door het vele bladgoud. Mocht het tijdens een processie regenen, dan start de rondgang niet of men zoekt de dichtstbijzijnde kerk op om de Paso onder te brengen.

Penitentes: zie *Nazarenos*

Pregon: een ‘openbare belijdenis’. Zult u niet vaak meemaken, maar komt tijdens Semana Santa vaker voor dan normaal.

Pregonero: degene die in het openbaar zijn schuld belijdt.

Procesión: processie.

Romería: bedevaart, zie paragraaf 3.

Saeta: tijdens Semana Santa gezongen flamencolied, met een beetje geluk vanaf een balkon.

Saetero/a: degene die een saeta zingt.

Simpecado: wapen/logo dat door een hermandad wordt gevoerd. Een heiligenafbeelding, veelal van (een) Maria. *Hermandades* die dezelfde Maria vereren (bv. La Virgen Del Rocio, zie ook paragraaf 3) zullen allen een ietwat andere variant op hetzelfde logo/wapen hebben, om zich te onderscheiden van de anderen. Tijdens een *Romería* wordt dit wapen/logo (in verkleinde vorm in de bedevaartsstaf terug te vinden) op een praalwagen, getrokken door ossen, mee-gevoerd.

Tamborilero: trommelaar. Zeker bij een *Romería* zal een *Hermandad* worden voorafgegaan door een (hún) tamborilero: een in de Andalusische klederdracht gestoken heer die tegelijk fluit, speelt en trommelt. Op zich opmerkelijk dat er voor een man die twee dingen tegelijkertijd kan niet een meer speciale naam dan ‘trommelaar’ is.

Tunica: het lange gewaad (“jurk”) dat door de *Nazarenos/penitentos* wordt gedragen.

In het algemeen nog iets over de kleuren van *de tunicas, capas, capuzes/capirotas*: overwegend zullen die zwart of wit zijn of een combinatie daarvan (zwarte *tunica*, witte *capuz*, of omgekeerd). De *Cofradía* is dan te herkennen aan het wapen/logo op de rug of mouw. Echter, afhankelijk van de *Cofradía* zijn ook andere kleurcombinaties mogelijk: wit met paars, blauw, groen, rood; geheel blauw, rood, groen, paars, etc.

3. Romería's

Romería: letterlijk ‘bedevaart’. In Spanje betreft het een Maria-bedevaart. Deze Mariavereringen vinden plaats in mei. Elke stad of dorp heeft minstens één lokale Maria, ooit ergens verschenen, aangewaaid, -gespoeld, of iets dergelijks. De lokale bedevaart heeft qua ‘vaart’ nauwelijks betekenis. Op z’n best wordt de lokale Maria een paar kilometer gedragen of met ossenkar vervoerd en een paar honderd meter gedragen. Natuurlijk worden er gedurende een week de nodige missen gehouden. Het is echter vooral een aanleiding om uitbundig te feesten. Dit is dé gelegenheid voor de *Hermandades*. Veel *Hermandades* zijn uitsluitend opgericht met dit ‘feestdoel’ voor ogen.

Tijdens de Romería's ziet u de Spanjaarden van de vakantieidsen en de stereotypieën: de stoere mannen in hun fraaie pakken op de schitterende Andalusische paarden, de vrouwen in de prachtige jurken achterop. Een aantal stoere vrouwen in sobere lange grijze, zwarte of bruine rokken, gelaarsd, schrijlings (amazone- dan wel vrouwenzit) te paard.

Kinderen: jongetjes in hetzelfde pakje als papa, dochtertje in hetzelfde flamencojurkje als mammië (zelfs in de kinderwagen).

De meest beroemde Romería van Spanje/de wereld is die van El Rocío. Qua verschijnsel ‘bedevaart’ wordt hier nog wel werk van gemaakt ook. Dat wil zeggen dat er *Hermandades* zijn waarvan (enkele) leden keurig te voet achter de door ossen getrokken praalwagen met hun ‘*Simpecado*’ (afbeelding van de Maagd) naar El Rocío gaan ter verering van de Maagd van El Rocío (La Paloma Blanca): een dagen of weken durende voettocht! Er zijn meer dan honderd *Hermandades* in Spanje en in het buitenland die uitsluitend opgericht zijn ter ere van de Maagd van El Rocío. Deze *Hermandades* zijn in feite ook onderling aan elkaar gerelateerd door hun gemeenschappelijke verering van dezelfde Maagd. Elk jaar worden er wel weer enkele nieuwe *Hermandades del Rocío* erkend. Aangezien elke *Hermandad* afzonderlijk eer betoont aan de Maagd (de oudste *Hermandad* als eerste, met als voordeel voor de Maagd dat de deelnemers nog redelijk nuchter zijn en als voordeel voor de leden van de *Hermandad* dat het serieuze feesten vroeg kan beginnen), duurt het vrij lang (en elk jaar langer) voordat alle *Hermandades* langs Maria zijn geweest.

Over de oorsprong van deze Maagd luidt één van de verhalen (er zijn vaak meerdere varianten op dit soort overleveringen) dat een herder in de Doñana een Mariaverschijning aantrof in een holle boom. Hij nam haar mee (zie voetnoot 2 op pag.2) om naar de stad Almonte te brengen. Tijdens een rustpauze bleek ze verdwenen. Een zoektocht resulteerde in haar (weder)vondst in de oorspronkelijke vindplaats: de holle boom. Wederom nam hij de *Imagen* mee om haar naar Almonte te brengen,

maar het voorgaande herhaalde zich (een aantal malen). Men besloot daarop maar een kapel/kerk ter plekke van de holle boom op te richten: 'El Rocío'.

Elk jaar komen er een paar miljoen mensen naar deze Romería en zijn er ca 100.000 paarden!

Steven Adolf (*Spanje achter de schermen*) geeft een leukere en meer uitgebreide beschrijving van de Romería van El Rocío dan ik kan geven.

Schenk uzelf een glas 'rebujito' (dé Andalusische feestdrank bij uitstek; een mengsel van Jerezwijn en 7-up) en mijmer over plannen om zelf een Semana Santa of een Romería bij te wonen.

Islantilla, mei 2010

Viktor Güttinger